

Скадарлија – београдски Монмартр

УЛИЦА БОГАТИХ СИРОМАХА

Песници, глумци, писци и сликари дали су душу овој београдској низбрдици још пре више од 100 година

У неко доба ноћи, а било је то крајем 19. века, на обали Дунава један наш чувени песник и сликар затражио је дозволу да пређе у Земун, у оно време у иностранство. На питање управника полиције које му је занимање, он поштено одговори да је књижевник. Збуњен, полицијски службеник прочисти грло и строже упита:

„Кажи ми своје право занимање, чиме се бавиш?” Наш писац понови искрено: „Господине управниче, немам другог занимања. Ја сам по свом првом занимању песник и драматичар, што ће рећи – књижевник!”

Управник полиције слегну раменима, па удари у звонце да пробуди уснулог ћату и стаде да му диктира: „Напиши, књижевник без занимања.” Уз то, издаде наредбу да се дотичном писцу не наплати такса будући да „скитнице, Цигани, музиканти и друга слична им лица без сталног занимања” добијају објаву бесплатно.

Управо овај полицијски опис најбоље одговара већини становника старе Скадарлије, познате боемске четврти коју данас обилазе туристи. Први њен познати становник био је „књижевник без занимања” из наше приче Ђура Јакшић, у већини прича о Скадарлији проглашаван „првим боемом”.

Почетком 20. века пут га је некако навео у тада неугледно насеље мимо граница Београда. Насеље које би увече, када се спусте ћуприје преко шанчева што су одвајали ондашњи Београд од запушеног предграђа, остајало одсечено у мраку. Данас се зове Скадарлија и, стицајем чудних историјских околности, није много променила изглед од времена када су се између турских калдрма заглављивале пете припитих песника и боема с почетка 20. века.

Од Шићанмале до жирадо шешира

На месту где данас стоји скадарлијски грб – ознака са жирадо шеширом, црним штапом и црвеним каранфилом – некада се завршавао град прелазећи у неразвијено и мрачно предграђе. Скадарска улица и њена околина нису одувек биле место којим се разлеже музика тамбураша, звук виолина на чије је кобилице стављан чешаљ не би ли звучале умилније. Све до прве половине 19. века ова стрма београдска улица с околином налазила се мимо градских бедема. Данас готово невидљива, граница која је одвајала варош од приградских насеља полазила је од Саве, преко Косанчићевог венца, Обилићевог венца, па испод споменика кнезу Михаилу, поред Народног позоришта, одакле је скретала ка Дунаву. Дуж ове линије протезали су се дубоки ровови пуни воде преко којих су водиле дрвене ћуприје. За разлику од данашњих посетилаца Скадарлије који чекају ноћ да се спусте низ њену калдрму и изгубе у бајковитом свету, ондашње варошане, ако би их мрак затекао мимо бедема, није очекивао завидан ноћни провод. Изузев смрада из баруштина у рововима над којим су запушавали нос многи путописци оставивши описе жабокочине и смећа испод Стамбол-капије, необазриви путник могао је да налети на палисаде (зашиљене коце) украшене главама српских побуњеника које су Турци остављали у знак упозорења, као што је могао да постане случајна жртва размирица и разбојништава у злогласним хановима у којима су се напијали и обрачунавали Срби и Турци. Зими, чак и на вукове.

Прозвана Шићанмала (у преводу Циганска махала, тако названа по већинском становништву), будућа Скадарска улица у првој половини 19. века углавном се састојала од колиба облепљених блатом с тршчаним крововима, а њени

становници кубурили су с баруштинама које су се изливале по цомбастим сокацима, остављале прљавштину и смрад.

Кад ломиш врат

Палисаде су добиле другу намену тек када је Али Риза-паша, 1867. године на кадифеном јастучету насред Калемегдана предао кључеве града кнезу Михаилу. С последњим Турцима који су напустили град, а по новим урбанистичким плановима, Цигани су исељени из сиротињске Шићанмале да би потом населили Чубуру. Њихово насеље постепено су почели да насељавају трговци и занатлије а, уместо циганских колибица, од оних истих палисада које су плашиле случајне пролазнике почели су да ничу приземни кућерци (чатмаре и бондручаре).

Од турског присуства остала је калдрма о којој ће потом певати песници, попут творца сатиричног кабареа „Орфеума” Бране Цветковића („Ноћу кад је један сат Скадарлијом ломиш врат”). Јаруге су затрпане а, ради хладовине, сиромашне занатлије су испред кућа у великој дрвеној буради гајиле лијандере, својеврсну претечу башта будућих скадарлијских кафаница. Досељавање чиновника и кафеџија с породицама улици све више даје градски изглед, а чињеница да се улица коначно нашла у урбанистичком плану донела је њеним житељима и одређена правила и, самим тим, њихова изврдавања.

Канал који је протицао по средини Скадарске улице у административним картама Београда означавао је границу између дорћолског кварта (с леве стране ако се гледа с врха улице) и палилулског кварта (с десне стране). Будући да су прописи о јавном реду и миру у палилулском кварту били нешто слободнији, многе ноћобдије, музиканти, залутали пијанци и остали на које би се ноћу намерачио неки дорћолски жандар, само би прекорачили канал и одмах се нашли на палилулском тлу.

Разлога за овакве смицалице било је напретек, јер баш у ово доба, крајем 19. века, Скадарлија добија обресе боемске четврти коју ће касније многи наводити као пример за сличне делове градова широм Европе – Златну уличицу у Прагу, Гринцинг у Бечу, Плаку у Атини или париски Монмартр.

Скадарска улица је 1872. године добила име које ће бити промењено само једном, за време аустријске окупације, када се накратко звала Ружина улица. Те исте године, у Скадарску улицу, у кућу с бројем 34, настанио се „књижевник без занимања” с почетка наше приче. Символично, долазак Ђуре Јакшића у тада сиромашан и неугледан део града, кога се и сам песник стидео као свог станишта, „повукао је ногу” за читаву плејаду уметника који ће потом у Скадарлији изнајмљивати собе али ће, попут Јакшића, претежно живети и стварати у кафанама.

„Кафана код коњску задњицу”

Као професор гимназије, Стеван Сремац је у слободно време волео да свраћа у кафану „Дарданели”, омиљено састајалиште писаца, глумаца и њихових обожавалаца које се налазило на Позоришном тргу (данашњи Трг Републике), на месту садашњег Народног музеја. Писац „Поп Ђуре и поп Спире”, који је, налик свом колеги, комедиографу Браниславу Нушићу, из кафанских разговора често

уносио шале у бележницу, тек је тада, као професор, међу сталним гостима „Дарданела”, почео да препознаје неке од својих ђака. Када му је досадило да се стално склања од својих гимназијалаца, пришао је столу за којим су дечаци пили чај с румом, учећи да играју тада омиљене картарошке игре – жандаре, сансу и клабријас – и отворено рекао једном од њих: „Слушај, Јовановићу, мораћемо или ја или ти да променимо локал!”

Та епизода одсликава колико су кафане у време када су почеле да ничу и у Скадарлији, заправо биле центри друштвеног живота окупљајући најразличитији свет. У сећањима на стари Београд, Бранислав Нушић набраја које су све улоге кафане имале у друштвеном животу наше престонице краја 19. века. Била су то места у којима су се људи обавештавали, тако да нису морали ни да читају новине, затим места у којима су се обављали најразноврснији послови – потражња и понуда радне снаге од неких кафана, попут „Еснафске” која се налазила преко пута данашњег биоскопа „Балкан”, створила је радничке берзе на којима су послодавци бирали зидаре, тесаре... У кафанама су адвокати уговарали стратегије са својим клијентима, подизани су зајмови и уговарани трговачки послови, писани политички говори, молбе и жалбе органима власти... Поједине кафане разликовале су се по политичким ставовима странака, друштава и појединаца који су их обилазили, па се у граду знало која је радикалска, која напредњачка, а која либерална.

Управо као што су се вести из чаршије усмено „објављивале” за кафанским столовима, исто тако је од погрешне речи изговорене за кафанским столом могла настати вест за чаршију, а ономе ко ју је у жару пића, родољубља или пуке необазривости изговорио, могао је читав живот кренути наопако. За време анексионе кризе, 1908. године, скадарлијске кафане постајале су говорнице за младе родољубе, а Бранислав Нушић је, због говора против освајачке политике Аустроугарске на Балкану, постао један од незваничних предводника ове струје. Због говора одржаног у кафани „Бумс-келер”, у којој је, као ходајућа енциклопедија, био омиљени гост, хрватски песник Аугустин-Тин Ујевић био је протеран из Београда.

Друштво за сва времена, мада многи на овој илустрацији Силве Вујовић нису у исто време уживали у чарима Скадарлије. Слева надесно: глумац Чича Илија Станојевић (1), писац Драгомир Брзак (2), песник и лекар Јован Јовановић Змај (3), песник и сликар Ђура Јакшић (4), писац Стеван Сремац (5), песник Аугустин Тин Ујевић (6), комедиограф и дугогодишњи управник Народног позоришта Бранислав Нушић (7) и глумица Жанка Стокић (8). Нажалост, имена музичара и конобара нису сачувана.

Исто се уопште не може рећи за стари скадарлијски дух који је углавном остао да живи у причама и анегдотама и повремено прхне с чистих и скупочених скадарлијских столњака оживљен само маштом овдашњег посетиоца.

Посебна група кафанских гостију били су уметници који су, попут лампе, око себе окупљали читав круг данас непознатих боема и љубитеља писане речи, сликарства и, најчешће, ондашњег глумишта. У појединим кафанама, као рецимо у „Три шешира”, нарочито су се издвајале „глумачке собе”, у којима су столове имали глумци попут весељака Чича-Илије Станојевића. У том смислу, кафана „Дарданели”, коју је Чича Илија звао и „Кафана код коњску задњицу”, јер се из „Дарданела” гледало право на споменик кнезу Михаилу на коњу, због близине тадашњем Народном позоришту све до 1901. године, када је срушена да би ту никла зграда Управног фонда, била је нека врста „уметничке кафане”. Колико су „Дарданели” били омиљени међу ондашњим „интелектуалним Београдом” сведочи Нушићево сећање. Он дан рушења ове кафане описује као „дан народне жалости”, наводећи да су се њени стални гости фотографисали крај рушевина, а слика је потом доспела на насловне странице више листова.

Пелцер уметничке боемије који је носила кафана „Дарданели” биће пресађен у Скадарлију, и то у виду више бокора, будући да су се кафанице у овој стрмој улици намножиле прославивши Скадарлију као веселу боемску четврт. Кратко време у

башти испред „Пашониног булевар“, кафане назване по власнику, тада омиљеној београдској личности Ђорђу Пашонију, окупљали су се уметници и боџи. Као и „Дарданели“, „Пашонин булевар“ налазио се у близини Српског народног позоришта које је 1869. године основано по налогу кнеза Михаила Обреновића. Отуда је ова кафаница била на путу многим глумцима, писцима, новинарима, гимназијалцима заљубљеним у младе глумице и боџском кругу који је волео да се нађе у близини познатих, духовитих људи. Међутим, како је газда Пашони све чешће добијао приговоре због распусне дружине која се окупљала у његовом локалу, застрашен пред властима тражио је од писца Драгомира Брзак, иначе доброг пријатеља књижевника Стевана Сремаца и Јанка Веселиновића с којим ће написати познати комад „Ђидо“, да боџску дружину одведе некуд из његовог локала „који га храни лебом“. Тако се Скадарлија, која је већ била део града, али и релативно скривен градски кутак, такође у близини позоришта, наметнула као природан продужетак путање боџске дружине. У Скадарлији су већ многи глумци и писци изнајмљивали собе.

Два јелена са три шешира

Према „Водичу кроз Београд“ из 1909. године, у Скадарској и околним улицама било је четрнаест кафана, када је у српској престоници живело 90.000 становника. Многе од ових кафана, попут „Вука Караџића“ (Скадарска 3) која је наликовала старим турским кафанама, „Бумс-келера“ (Зетска 2), „Бандиста“ (испод Зетске улице, не зна се на ком броју), „Мале пиваре“ (угао Скадарске и Цетињске) или „Златног бокала“ (испод кафане „Вук Караџић“) више не постоје, али, у нешто измењеном стању, одржале су се две, по неким сведочењима, у оно доба најомиљеније скадарлијске кафане – „Три шешира“ и „Два јелена“.

Кафана „Три шешира“ која је добила назив по три од лима изрезана шешира – фирми радионице за поправку и бојење старих шешира која се на овом месту налазила пре настанка кафане – била је директни наследник „Дарданела“, будући да су се овде преселили сви стални гости непрежаљене кафане: Драгомир Брзак, Стеван Сремац, Јанко Веселиновић, Ђура Јакшић, који је становао преко пута

кафане, глумци Чича Илија Станојевић, Добрица Милутиновић, Жанка Стокић, а повремено су свраћали и Бора Станковић, запамћен по неуморном испијању чоканчића ракије и склоности да запева севдалинке, Јован Јовановић Змај и Бранислав Нушић. Глумце и писце је, поред друштва, у „Три шешира” посебно мамило гостопримство газде Стојана Крстића који је кафану водио до 1942. године. Наклоност према гостима из света уметности, газда Стојан је показивао дајући им често да пију и једу на вересију, а добрим делом је платио и постављање спомен-плоче на кућу Ђуре Јакшића.

Посестрима кафане „Три шешира” и њена конкуренција, кафана „Два јелена” настала је из пекаре коју је, са супругом, држао газда Аврам. Како им је посао ишао добро, у једном тренутку су, поред уобичајене понуде, почели да спремају и служе кувана јела, па се тако пекара претворила у кафану. Када је локал 1867. године откупио и преуредио кафеција Јоаким, кафана је отпочела свој пуни живот под називом „Два јелена” наденутим по успомени на добар улов који су једном приликом пред овај локал истоварили београдски ловци.

Из Нушићевих сећања, јасно је да су за глумце кафане биле и позорница и посебан простор иза кулиса на коме се расправљало о одиграним представама, улогама и редитељским поставкама. Тако је у анегдотама остао сачуван мали рат који су, у кафани „Три шешира”, коју је њен најближи комшија Ђура Јакшић звао „винским врелом”, а глумац Чича Илија Станојевић „другом кућом”, водили глумац и редитељ Чича Илија Станојевић и писац Бора Станковић чију је „Коштану” 1900. године режирао Чича Илија, притом се нашавши у улози Станковићевог најпознатијег јунака, газда Миткета.

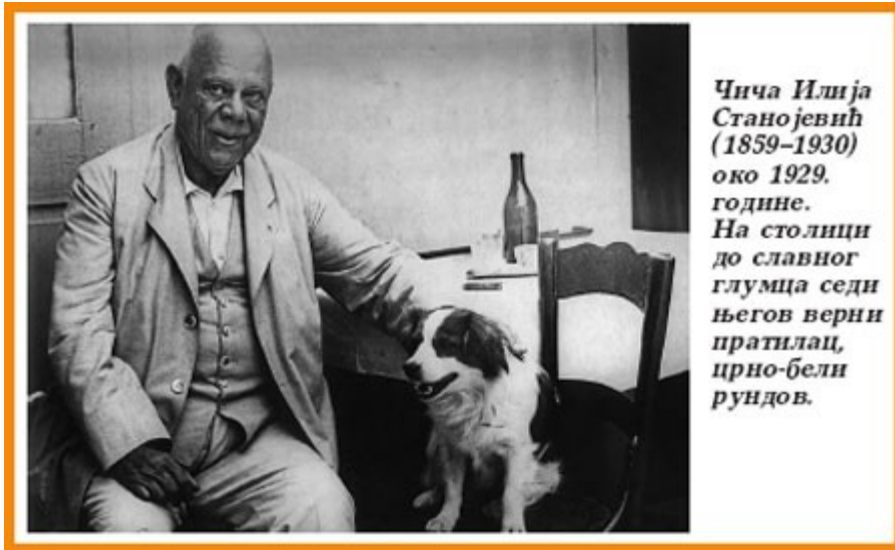
Месечина која греје

Незадовољан начином на који је Чича Илија глумио овог меланхоличног Врањанца, оболелог од носталгије за младошћу, Станковић је при сваком сусрету с Чича-Илијом придиковао како је он крив што је Митке сведен на „пијанца и пустахију”, а да је тај исти Чича Илија као редитељ „Коштану” претворио у „комад у коме се само једе и пије”. Додатно љут јер је београдска публика одлично реаговала управо на овакву, по Бороном мишљењу, сасвим промашену поставку комада, једном приликом је у „Три шешира” Чича-Илији сасуо у брк:

„И ти си ми неки вајни глумац. Дигнеш празну криглу увис па простењеш: ’Пити ил’ не пити, питање је сад!’ И ти си ми нека мустра за Хамлета! О твом Митку нећу ни да говорим, све си у њему изневерио.” На ове Борине речи, Чича Илија је укратко изложио своје редитељско тумачење и анализу спорног драмског јунака:

„Није бољи ни твој Митке. Све му нешто фали, болестан је што је жив. Само зна да кука над својом судбином, а такве треба испрашити по туру. Онда ће тек сазнати од чега су боловали”, додајући и мишљење о Станковићевом, надалеко чувеном, меланхоличном стилу писања по ком је прозван „песником старог Врања”:

„И ти си ми неки вајни књижевник. Само си пијан могао да набасаш на ’месечину која греје!’”

*Čiča Ilija
Stanojević
(1859-1930)
oko 1929.
godine.
Na stolici
do slavnog
glumca sedi
njegov verni
pratilac,
crno-beli
rundov.*

Многе од размена уметничких и друштвено-политичких замисли, у скадарлијским кафанама добијале су и нешто званичнији тон.

Тако је у кафани „Вук Караџић”, познатој по томе што је служена само ракија, између два рата настао покрет који неки хроничари називају најранијом авангардном групом у Београду, такозвани неформални клуб „Попокатепетл” који је покренуо песник Раде Драинац. У истој кафани овај песник је са својим колегама одлучио да покрене часопис „Хипнос”. Новац сакупљен за издавање првог броја та братија је прошила, али су потом на истом месту, захваљујући једном љубитељу луцкастих идеја, успели да сакупе новац за издавање чак два броја „Хипноса”!

Читав низ драма, песама и фрагмената чувених књига настао је за кафанским столовима: Ђура Јакшић је у кафани „Златни бокал” написао готово целу драму „Станоје Главаш”, а Бранислав Нушић био је спреман да за своје фељтоне и шале које су излазиле у „Политици” кафанске госте части пићем или ручком. Стихове познате песме о Светом Сави, „Ко удара тако позно у дубини ноћног мира”, Војислав Илић је записао у кафани „Дарданели”.

Као што су многе идеје ницале и добијале обресе у ћошковима скадарлијских кафана, тако су се уметници и новинари враћали да за истим столовима прославе и обележе успехе, трошећи тако добар део зарађених хонорара. Тако је у кафани „Три шешира” 1904. године свечано прослављено покретање првог броја „Политике” чији су оснивачи и новинари били редовни гости ове и других скадарлијских кафана.

Лебецот је платен!

Иако се често подразумева да су боџи били управо књижевници и глумци који су „најлепше дане проживели ноћу”, па писац Антун Густав Матош, иначе и сам скадарлијски гост, истиче да је историја наше боџије заправо историја наше књижевности, по многим дефиницијама боџије укључујући и ону коју нуди Вујаклија, боџи би пре били људи који су се окупљали око ових великана, а који за собом нису оставили неки битнији траг или дело. Нушић каже како су боџи

били људи који су „претпостављали друштво за кафанским столом свакој другој дужности у животу”. Иако данас рећи за некога да је бoем углавном звучи као комплимент, јер указује на опуштеност, романтичан дух, духовитост и дружељубивост, у време скадарлијске ране боeмије, када је за првог боeма проглашен Ђура Јакшић, овај израз није био сасвим похвалан.

Рецимо, Јован Дучић, српски песник, који је, бавећи се дипломатијом често путовао по свету, критиковао је књижевнике који губе време по кафанама, правећи разлику између париске боeмије и онога што се боeмијом звало у Скадарлији, као неког нижег облика весељаштва. И док Нушић о боeмима пише с дубоком наклоношћу, ценећи њихов смисао за хумор – способност да се насмеју себи и великодушно прихвате шалу на свој рачун, према њима је још у оно време отворено критичан био српски писац и књижевни критичар Јован Скерлић, писац „Историје нове српске књижевности”. Он је боeме називао скупом „истераних гимназиста, отпуштених практиканата и путујућих глумаца”. Иако није познато да се Ђура Јакшић икада ограђивао од назива „првог боeма”, његов млађи колега, песник Тин Ујeвић, иначе проглашен „краљем боeма”, једном приликом рекао је:

„Нисам боeм. (Јесам ли био?) Боeм може бити само слаб пјесник, слаб сликар, слаб умјетник; боeмима се сматрају само такви који не могу завршити, а често ни почети дјело.”

Средином турске калдрме у горњем делу Скадарске улице налазио се канал којим се за време киша одливала вода. С обзиром на то да није било канализације, туда је текла и прљава вода после прања рубља и посуђа.

То ограђивање и нијансе по питању боeмије није спречавало да се велики број главних јунака скадарлијске прошлости уоквири рамом боeмије за коју је Скадарлија постала синоним. Неке од анегдота о ноћном проводу и овом нарочитом скадарлијском духу прерасле су у митове попут оног о полицијском службенику који је, радећи у Скадарлији, после извесног времена почео да води записник у стиховима! У Скадарлији је било могуће видети чувене карактерне глумце у комичним околностима и обрнуто – комедиографе у трагичним, како ронзају у сузама због неостварених љубави и неплаћених рачуна или, пак, налик

деци по коју, као по Жанку Стокић, долази верна служавка Магда грдећи је речима:

„Да нећеш, госпа Жанка, и кревет да ти донесем код ’Три шешира’?” Или видети Бору Станковића како од 1906. до 1913. ради као контролор државне трошарине у скадарлијској „Малој пивари” чији је власник био чувени Бајлони.

Иако је већина ових јунака имала запослење и кров над главом, за неке од њих, попут Ђуре Јакшића или Тина Ујевића, не може се рећи да су били сасвим материјално обезбеђени, због чега се под боемима најчешће подразумевају управо ова два песника. Вечито кубурећи с новцем који, и када би зарадио учитељујући по Србији или сликајући фирме кафана, Ђура Јакшић је тек пред крај живота, захваљујући пријатељима, добио стално запослење у Државној штампарији. Упркос томе (или, можда, баш због те оскудице и неизвесности), Јакшић је хонораре често остављао у кафанама и добар део живота грцао у дуговима. Солидарност која је тада владала Скадарлијом спасавала је Јакшића и њему сличне уметнике да не посустану у условима у којим су, као уосталом и данас, послушност и прилагодљивост биле главни адут за задржавање радног места. Тако је чувена анегдота под називом „Лебецот је платен!” у којој је Ђура Јакшић, након што је дуг код пекара Рафета, код кога је узимао хлеб на вересију, нарастао, почео да се склања од овог пекара с којим је иначе пробдео многе ноћи за кафанским столом. Тужан због Јакшићевог одсуства из друштва, а навикао на његове приче и пријатељевање с овим песником, пекар Рафет му је, видећи га како бежи да се сакрије и избегне изговарање због неплаћеног дуга, повикао: „Лебецот је платен.” И тако је Јакшићев дуг подредио искреној жељи да свог пријатеља поново види и с њим проводи дуге ноћне сате.

Да новац није био једина монета за поткусуривање у Скадарлији, која данас важи за једну од скупљих градских четврти, доказује и углед који је Тин Ујевић имао у својој омиљеној кафани „Бумс-келер”. Упркос честој беспарици и хапшењима, Ујевић је у „Бумс-келеру” увек био дочекиван као вредан гост коме се плаћа пиће због поштовања према завидној ерудицији и особеној личности. Да кафанско друштво није зазирало од „чудака”, сведоче и бројна сећања на Ујевића као страственог пушача који је, како каже један његов савременик, „увек био одевен некако ненормално”. У опису даље стоји: „У друштву госпде, познатих књижевника или трговаца, личио је на адраповца; у друштву носача, у прчварницама, изгледао је као неки чудан и тајанствени господин...”

Управо ова врста својеглавости, особености и личног печата била је цењена у ондашњој боемској Скадарлији.

Уклети песници

И баш као што су стални скадарлијски гости пленили особеношћу, окупљајући око себе радознале боеме, исто тако ширили су и митове о проклетству. Онај део свакодневне несреће коју су чиниле беспарице и сукоби с влашћу, који нису успеле да захвате локалне анегдоте, претицао се у мит о проклетству скадарлијских житеља, посебно „уклетих песника”. Неки хроничари су низ тужних, што љубавних, што новчаних и професионалних јада скадарлијске братије и дама тумачили циганским проклетством по ком Цигани који присилно буду истерани с простора на ком живе, као што су расељени први житељи Шићанмале на Чубуру,

на ово место бацају проклетство. С друге стране, за бројне невоље скадарлијских јунака, тумачења могу да се нађу пажљивим читањем историје и ондашњих прилика с којима су у сукоб долазили својеглави или поносни карактери попут Јакшићевог.

Непарна страна Скадарске улице, од Страхинића бана ка Господар-Јовановој улици, око 1930, на снимку Александра Аџе Симића

Иако је годинама боловао од туберкулозе, смрт Ђуре Јакшића тек касније је растумачена и као последица сукоба с влашћу. У часопису „Застава” од 3. јуна 1906. године, 28 година након смрти Ђуре Јакшића, освануо је текст под називом „Од чега је умро Ђура Јакшић” у ком се износи више догађаја које су неки Јакшићеви биографи раније прећутали застрашени пред влашћу Обреновића. Према овом тексту и неким каснијим написима, Јакшић се, као ратни извештач-доброволац у српско–турском рату, 1876. године, нашао на дринском бојишту где је критички писао о кукавичком и незаинтересованом понашању главнокомандујућег генерала Ранка Алимпића. Тек по повратку у Београд, када је због свог извештавања завршио на саслушањима пред Преким судом, Јакшић није одолео да се ситном пакошћу освети Алимпићу. Видевши га како са својим људима седи испред хотела „Париз”, платио је сељаку који је онуда пролазио с коњском запрегом да, у инат Алимпићу, а наочиглед свих, тобож ошине свог коња и подвикне му: „Шта се устежеш као Ранко Алимпић на Дрини!”

Неколико дана потом Јакшића су у Скадарској улици пресрела тројица стражара преобучена у цивиле и толико га претукла да се од ових батина више никада није опоравио.

Јанко и Вела

Иако су се подно Скадарлије њихали црвени фењери мамећи госте у „четврт слободне љубави” где су ноћно друштво продавале углавном Мађарице, већина

скадарлијских јунака, према причама хроничара, волела је да пати за недостижним и непоткупивим љубавима. У посебно поглавље „скадарлијског проклетства” спадају неостварене љубави.

Можда због преплитања стварности и збивања у једном позоришном комаду, издваја се несрећна љубав Јанка Веселиновића, писца најпревођенијег српског романа „Хајдук Станко”, према глумици Вели Нигриновој за којом су многи у ондашњем Београду уздисали. „Песник мачванског села”, како су звали Јанка Веселиновића, толико се опијао због неузвраћене љубави да је доста јутара сачекивао на скадарлијским клупама. Своју љубав према младој глумици уткао је у онда омиљени комад из сеоског живота „Ђидо”. Улогу девојке Љубице, како кажу, Јанко је писао имајући на уму Велу која ју је потом и глумила, на премијери 6. јуна 1892. године. Сам Јанко појавио се у улози сеоског момка, па је тако, макар на тренутак, неостварена љубав добила омаж на даскама.

Да је Јанко био само један у букету Велиних обожавалаца, рођене под именом Аугуста, сведочи и запис да су у сукобу због ове глумице двојица министара изашла на двобој. Наиме, Нигринова је срце већ била поклонила 27 година старијем композитору Даворину Јенку (касније композитору химне „Боже правде”). Последња улога Аугустине-Веле Нигринове била је царица Теодора, коју је играла 28. маја 1908, а Јанкова љубав умрла је 31. децембра исте године, у 46. години.

Скадарлијске кулисе остајале су да се на њима одиграју и епизоди великих страсти и великих романтичних прича, као једини сведоци онога што остаје након одиграних представа. Ово се тицало тужног призора глумице Зорке Коларовић Теодосић, чију је лепоту овековечио песник Војислав Илић у својим стиховима, а која је под старост, заборављена од свих, пала у лудило и често је виђана како сакупља лишће тврдећи да су то писма њених љубавника.

Скадарлија је била сведок и епизода друге врсте, оних који су остајали након великих историјских и политичких поглавља. Тако је у Скадарлији своје последње дане, у крајњој сиротињи, провела народна хероина Милунка Савић, наша Јованка Орлеанка, за коју се писало да је наша најхрабрија жена-ратник. Милунка Савић, носилац Карађорђевог звезде с мачевима, две Легије части, Француског ратног крста с палмама и многих других наших и страних одликовања, последње године живота провела је у Скадарској 33 са својом децом издржавајући се као чистачица.

Већ у раздобљу између два светска рата могле су се чути жалбе на рачун промена у Скадарлији. Међу бoемима овог другог таласа појавиле су се разлике у поређењу с пионирима – Јакшићем, Станојевићем и осталима, а ове промене описао је наш писац Борислав Михајловић Михиз речима:

„Била је то нова боeмија. Не више она ’турска’, севдалинска, чича-илијинска, циганско-музикантска, традиционално-националистичка. Настајало је време новог, друкчијег неконформизма.”

Ако је већ тај талас боeмије био критикован као „другачији”, шта су могли рећи потоњи сведоци промена које су настајале у Скадарлији, четврти која се, под налетом новог времена и нових мода, све више претварала у музејски, туристички простор који више треба да сугерише романтику, боeмију и опуштеност него да је заиста живи.

Живот у причама

Упоредо са жаљењем за старом Скадарлијом, учињени су први покушаји њеног „замрзавања” у времену. Пред убрзаним променама у изгледу Београда након Другог светског рата, Скадарлија је на својој турској калдрми дрхтала као први, старински детаљ који једноставно тражи да буде модернизован и уклопљен у архитектонску целину новог града. Иако је уредба о заштити београдских старина из 1935. године гарантовала очување изгледа Скадарлије и обележавање кућа у којима су становали великани историје књижевности и позоришта попут Ђуре Јакшића, Милорада Гавриловића, Чича-Илије Станојевића или Димитрија Гинића, мало је учињено на мапирању и очувању ових места унутар Скадарлије.

За очување изгледа Скадарлије и њеног старинског руха заслужан је текст који је 1957. године објавила „Политика”, а потписао архитекта Угљеша Богуновић који се заложиио за спас чувене боемске четврти од убрзане урбанизације. Према плану овог архитекте, улица је обележена као пешачка зона и релативно је очувала изглед из времена пре Другог светског рата.

Илустровала Силва Вујовић

Аутор:

Кристина Ђуковић